

Potrzebna reforma systemu

Edukacja uczniów z niepełnosprawnością słuchu

JOANNA KOZAK

We wrześniu 2021 r. do polskich szkół uczęszczało 15 tysięcy uczniów z niepełnosprawnością słuchu¹. Zdecydowana większość (86%) to osoby słabosłyszące, głusi – stanowiący grupę ponad dwóch tysięcy osób – byli więc mniejszością. We współczesnym świecie nie powinno to jednak oznaczać braku lub ograniczonego dostępu do jakichkolwiek usług publicznych, zwłaszcza edukacji. Gwarancja powszechnego i równego dostępu do nauki została zapisana w Konstytucji RP², zapewnia ją także ratyfikowana przez Polskę Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych³. Zobowiązuje ona do zapewnienia edukacji bez dyskryminacji i na zasadach równych szans, w sposób zmierzający do pełnego rozwoju potencjału oraz poczucia godności i własnej wartości⁴. Wyniki kontroli przeprowadzonej przez NIK pokazały, że państwo nie wypełnia tego zobowiązania wobec głuchych uczniów, dla których podstawowym i pierwszym językiem komunikacji jest język migowy, a nie polski⁵.

Wprowadzenie

Zrozumienie istoty problemów z jakimi na co dzień borykają się osoby głuche, wymaga poznania wpływu niesłyszania na możliwość nauki języka, rozumianego jako system znaków

dźwiękowych służących do porozumiewania się przez członków danego społeczeństwa i sposób formułowania wypowiedzi w mowie i piśmie⁶.

Tylko nieliczni głusi sprawnie posługują się językiem polskim, a niektórzy z nich

¹ Dane o liczbie uczniów z niepełnosprawnością słuchu w szkołach w kraju pochodzą z Systemu Informacji Oświatowej.

² Zobacz: art. 70 ust. 1 i ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 (Dz.U. nr 78 poz. 483, ze zm.).

³ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku 13.12.2006 (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169, ze sprostowaniem), dalej Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych.

⁴ Zobacz: art. 24 ust. 1 lit. a Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

⁵ Artykuł opracowano na podstawie Informacji o wynikach kontroli NIK: *Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży*, nr ewid. 117/2022/P/22/075/LPO (dalej Informacja o wynikach kontroli NIK).

⁶ Słownik Języka Polskiego PWN <<https://sjp.pwn.pl/slowniki/j%C4%99zyk.html>> (dostęp 14.1.2022).

nie potrafią czytać i pisać. Słyszczą część każdego społeczeństwa nabywa umiejętność komunikowania się od urodzenia, wychowując się i funkcjonując wśród osób mówiących w danym języku. Przebywanie w szkole, zdobywanie wiedzy przekazywanej w języku, który zna jest dla słyszącego dziecka naturalnym procesem.

Inaczej jest z dzieckiem niesłyszącym⁷. Nie tylko nie słyszy rodziców, ale i nie rozumie ich języka, a oni najczęściej nie znają polskiego języka migowego (PJM). Przed rozpoczęciem edukacji nie pozna je zatem żadnego sposobu porozumiewania się. O takich dzieciach mówi się czasami „beżjęzyczne”⁸. Z kolei głuche⁹ dziecko rodziców głuchych od urodzenia poznaje ich pierwszy, naturalny język – polski migowy. Nie poznaje jednak polskiego, który dla głuchych jest językiem obcym.

W konsekwencji, w procesie edukacji największym problemem niesłyszących uczniów jest słaba znajomość polskiego, ponieważ „podstawowym i pierwotnym efektem głuchoty jest powodowanie przez nią ograniczeń w zakresie nabywania

i używania języka w jego aspekcie komunikacyjnym”¹⁰. Jednakże obowiązujący w Polsce system edukacji wymaga, aby od pierwszego dnia w szkole nauka niesłyszących uczniów odbywała się w języku polskim, którego nie znają i nie rozumieją.

NIK wielokrotnie badała zagadnienia związane z funkcjonowaniem systemu edukacji. Dotychczas nie sprawdzała jednak, czy system ten był dostosowany do specyficznych potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Taką kontrolę przeprowadzono w I półroczu 2022 r.; objęła lata szkolne 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022¹¹. Izba za główny cel uznała uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy głuchym i niedosłyszącym dzieciom i młodzieży zapewniono dostęp do systemu kształcenia odpowiedniego do ich potrzeb. Czynności kontrolne przeprowadzono w 15 podmiotach, wśród których było dziewięć zespołów szkół specjalnych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu, jeden zespół szkół z oddziałami specjalnymi (w tym dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu), cztery szkoły podstawowe

⁷ Słabosłyszący to osoby, u których wada słuchu ogranicza odbiór mowy naturalną drogą; stopień ubytku pozwala na korzystanie ze słuchu (naturalnie lub przez sprzęty wspomagające słyszenie: aparaty słuchowe, implanty ślimakowe) w nauce, pracy i zabawie, jednak skutkiem tego ograniczenia jest zniekształcenie odbieranej mowy oraz wszelkich dźwięków (A. Szorc: *Edukacja kulturalna osób z niepełnosprawnością słuchu – od A do Z*, Komisja Europejska 2018, <<https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/edukacja-kulturalna-osob-z-niepelnosprawnoscia-sluchu-od-do-z->>).

⁸ A. Goc: *Głusza*, wydawnictwo Dowody 2022, e-book, s. 497-499.

⁹ Głusi to osoby posiadające fizyczne, wrodzone lub nabyte deficyty biologiczne uniemożliwiające lub w znacznym stopniu utrudniające słyszenie; informacje docierają do tych osób głównie drogą wzrokową; osoby dotknięte głuchotą nie opanują mowy werbalnej w sposób naturalny przez naśladownictwo słyszanej mowy z otoczenia; przekłada się to na trudności w komunikacji z ludźmi słyszącymi (E. Woźnicka: *Doświadczenie dorosłości osoby Głuchej w ujęciu jednostkowym i społecznym*, „Rocznik Andragogiczny” nr 27/2020).

¹⁰ B. Iwanicka: *Bariery i przykłady wsparcia w procesie edukacji w środowisku osób z wadami słuchu*, za D. Ling: *The effects of hearing impairment*. Newsounds, Washington 1985, s. 2. <<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/se/article/view/25371>> (dostęp 1.6.2022).

¹¹ Do czasu zakończenia kontroli, tj. do 10.5.2022.

z oddziałami integracyjnymi oraz jedna szkoła podstawowa integracyjna. Dodatkowo w 24 jednostkach – specjalnych ośrodkach, zespołach szkół i szkołach, w których uczyły się głuche lub niedosłyszające dzieci i młodzież – NIK przeprowadziła badania ankietowe. Pozyskano m.in. informacje o liczbie pracowników szkół posługujących się PJM lub systemem językowo-migowym (SJM) oraz możliwości nauki PJM lub SJM i liczbie uczniów uczących się języka migowego. W skontrolowanych i objętych badaniem ankietowym szkołach, według stanu na 30 września 2021 r., uczyło się 12% wszystkich dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, w tym 44% wszystkich niesłyszących będących w tym czasie uczniami polskich szkół.

Niedostosowany system edukacji

Na problemy uczniów z niepełnosprawnością słuchu od lat uwagę zwracali ich rodzice i sami głusi, którzy zakończyli już edukację. Informowała o tym prasa i inne media¹². Wielokrotnie głos w tej sprawie zabierał Rzecznik Praw Obywatelskich¹³, a parlamentarzyści kierowali do ministra właściwego do spraw edukacji interpelacje poselskie¹⁴. Mimo płynących z wielu stron sygnałów o potrzebie zmian,

przeprowadzona przez NIK kontrola wykazała, że system kształcenia nadal nie był dostosowany do zróżnicowanych potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu. I o ile w placówkach z oddziałami integracyjnymi, szkołach integracyjnych czy specjalnych szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu stworzono warunki do nauki dla osób z niepełnosprawnością słuchu, którzy sprawnie komunikują się w języku polskim (zwykle słabosłyszących, korzystających z aparatów słuchowych lub implantów), to nie były one odpowiednio przygotowane do pracy z uczniami głuchymi, komunikującymi się przede wszystkim w polskim języku migowym. Działo się tak mimo uznania przez państwo – w wyniku ratyfikacji wspomnianej Konwencji – prawa osób niepełnosprawnych do edukacji bez dyskryminacji i na zasadach równych szans¹⁵.

Brak możliwości nauki w PJM

W polskich szkołach uczniowie mogą uczyć się polskiego języka migowego lub systemu językowo-migowego. PJM jest naturalnym, wizualno-przestrzennym językiem głuchych w Polsce, używanym w codziennej komunikacji. Widoczna niekiedy wielka litera w słowie

¹² Zob. np.: A. Goc, „nieslysze.edu.pl”, „Tygodnik Powszechny” nr 20 (3749); A. Lehmann: *Zadanie dla Eryka: posłuchaj Mozarta*, „Gazeta Wyborcza”, „Tygodnik Poznań” nr 157/2021, s. 4-5.

¹³ Zob. np.: „Równe szanse w dostępie do edukacji osób z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia”, „Zasada Równego Traktowania, Prawo i Praktyka”, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich”, nr 3 i 7/2012; *Osoby Głuche w Polsce 2020. Wyzwania i rekomendacje. Raport Komisji Ekspertów ds. Osób Głuchych*, Warszawa 2020.

¹⁴ Zobacz: np.: interpelacja nr 13402 w sprawie nauczania dwujęzycznego dzieci głuchych, <<https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=270718FE>>, interpelacja nr 23913 w sprawie nauczycieli polskiego języka migowego, <<https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=17A2FB-6F&view=null>>.

¹⁵ Patrz przyp. 4.

„Głusi” ma wskazywać, że społeczność ta postrzegana jest jako mniejszość językowa¹⁶. PJM „powstał około 1817 roku, kiedy to założona została w Warszawie pierwsza szkoła dla niesłyszących, a dziś liczba jego użytkowników przekracza według szacunków 50 000. Gramatyka i leksykon PJM są radykalnie odmienne od systemu językowego polszczyzny, ale przez wiele dziesięcioleci PJM pozbawiony był statusu pełnoprawnego języka naturalnego. W ostatnich latach takie podejście zaczęło się jednak zmieniać, o czym świadczy przyjęcie w 2011 r. Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się, gwarantującej społeczności Głuchych m.in. nowe prawa w zakresie usług tłumaczeniowych w kontaktach z organami administracji publicznej”¹⁷. Mówiąc o PJM trzeba wspomnieć o działalności Pracowni Lingwistyki Migowej, utworzonej w strukturze Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2010 r. kompleksowo opisuje gramatykę PJM, prowadzi badania nad komunikacją wizualno-przestrzenną z perspektywy językoznawstwa ogólnego i porównawczego. Jej działania obejmują też tworzenie i analizę językoznawczą wizualnego korpusu PJM oraz przygotowanie prac naukowych poświęconych różnym aspektom komunikacji wizualno-przestrzennej, a także wydawnictwo o charakterze edukacyjnym¹⁸.

Jak napisano na stronie internetowej Pracowni, jej działalność „nie byłaby możliwa, gdyby nie wcześniejsze, pionierskie badania prowadzone przez prof. Marka Świdzińskiego, który jako pierwszy skierował uwagę polskich językoznawców na zagadnienia związane z komunikacją Głuchych”¹⁹.

SJM został wprowadzony do szkół dla głuchych w 1984 r.²⁰ Jest sztucznym system, który składa się z języka mówionego i miganego, czyli przekazu mowy za pomocą znaków. Wywodzi się bezpośrednio z polskiego języka fonicznego, a jego istotą jest wspomaganie wyraźnej wypowiedzi dźwiękowo-artykulacyjnej znakami migowymi²¹. Za twórcę SJM uznaje się prof. Bogdana Szczepankowskiego, który był osobą słabosłyszącą. Profesor pracował w Instytucie Głuchoniemych w Warszawie, w czasie gdy w szkołach dla głuchych obowiązywał zakaz migania, a „(...) gdy zaczął pracę nauczyciela w Instytucie Głuchoniemych, zobaczył migające ze sobą dzieci. Najpierw je obserwował, a potem uczył się od nich. Widział też słyszących nauczycieli, którzy mówili do głuchych uczniów. Ćwiczyli z nimi wymowę i odczytywanie słów z ruchu warg, a także pokazywali, jak mają wykonywać przyszłe zawody (...). Szybko zauważył, że nauka oparta na języku polskim, którego głuche dzieci nie słyszą, nie wystarcza. Kilka lat później

¹⁶ Korpusowy słownik polskiego języka migowego, <<https://www.slovníkpjm.uw.edu.pl/page/opjm#pjm>> (dostęp 9.1.2023).

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Zobacz: <<https://www.plm.uw.edu.pl/ludzie-copy/>> (dostęp 11.1.2023).

¹⁹ Ibid.

²⁰ Za: A. Goc: *Głusza...*, op.cit., s. 806-808.

²¹ Raport „Nie bądź głuchy na kulturę”, Kraków 2014, <kulturagluchych.pl> (dostęp 22.9.2022).

rozpoczął pracę nad systemem komunikacji, który miał pomóc porozumiewać się słyszącym nauczycielom z ich głuchymi podopiecznymi. (...) Tak powstał system językowo-migowy (...)”²².

Obowiązku znajomości języka migowego nie mają nauczyciele pracujący z niesłyszącymi uczniami. Jedynie w standardzie kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela pedagoga specjalnego, nauczyciela logopedy i nauczyciela prowadzącego zajęcia wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, obowiązującym od 3 sierpnia 2019 r.²³, wskazano ogólne i niejednoznaczne oczekiwania względem znajomości podstaw języka migowego przez absolwenta uczelni. Nie wskazano który z języków, ani na jakim poziomie powinien znać nauczyciel pracujący z uczniami z niepełnosprawnością słuchu²⁴. W efekcie część kadry pedagogicznej deklaruje znajomość PJM, część – SJM, a część przyznaje, że nie zna żadnego²⁵. W skontrolowanych szkołach większość nauczycieli, których przygotowanie zawodowe objęto szczegółowym badaniem, nie znała ani PJM, ani SJM. W szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu znajomość PJM na różnym poziomie zadeklarowało tylko 41,8% kadry pracującej

z uczniami, a SJM – 34,4%²⁶. W szkołach dla niesłyszących objętych badaniem ankietowym znajomość PJM deklarowało 33,6%, a SJM 60,5% kadry pedagogicznej. Co istotne, w poszczególnych szkołach liczba nauczycieli znających język migowy i deklarowany poziom jego znajomości znacząco różniły się. Dla przykładu, w Instytucie Głuchoniemych w Warszawie, według danych z 30 września 2021 r., na 127 nauczycieli i pozostałych pracowników pedagogicznych PJM znało 117, a ośmioro było w trakcie studiów lub kursów. Znajomością języka wykazywali się m.in. pracownicy pedagogiczni zatrudnieni na stanowiskach psychologa, pedagoga oraz logopedy. W Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Nowym Siodle kadra pedagogiczna (50%) oraz wychowawcy w internacie (20%) ukończyli kurs SJM. W Zespole Szkół nr 7 w Bydgoszczy, w którym funkcjonowały m.in. oddziały dla dzieci (w szkole podstawowej) i młodzieży (w liceum ogólnokształcącym) słabosłyszącej, nie przedstawiono potwierdzenia znajomości języka migowego przez któregokolwiek z nauczycieli. Nie wymagano jej, ponieważ według dyrektora w szkole „nie posługiwano się językiem migowym”²⁷.

²² A. Goc: *Głusza...*, op.cit., s. 769-773.

²³ Załącznik nr 3 (część III, pkt 2, lit. E.S., E.2S.W5. i E.2S.U6.) do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 25.7.2019 w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. z 2021 r. poz. 890).

²⁴ Ibid. „W zakresie wiedzy absolwent zna i rozumie (...) podstawy języka migowego; system językowo-migowy <SJM> w kontekście polskiego języka migowego <PJM> (...) W zakresie umiejętności absolwent potrafi (...) stosować podstawy języka migowego oraz odróżniać system językowo-migowy <SJM> od polskiego języka migowego <PJM>”.

²⁵ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 13, 29-30, 34.

²⁶ W tym część nauczycieli i pracowników pedagogicznych deklarująca znajomość PJM i SJM.

²⁷ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 30.

Niedobór niesłyszących pracowników szkół

Słowo „Głuchy” pisane wielką literą odwołuje się do odrębnej od społeczności słyszących grupy osób, ich wspólnej kultury, tradycji, a wręcz tożsamości, nie jest natomiast kojarzone z medycznym pojęciem głuchoty. Dlatego ważne jest, aby tacy uczniowie mogli, w miarę możliwości, funkcjonować również wśród nauczycieli, pedagogów czy innych pracowników placówek oświatowych należących do tej społeczności. Podnosi to ich samoocenę i wzmacnia poczucie wartości. Taką potrzebę uwzględniono również w Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, w której jako jedno ze zobowiązań państwa wobec takich uczniów wskazano podjęcie odpowiednich środków, aby zatrudniać nauczycieli, w tym niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje do używania języka migowego²⁸. W części skontrolowanych szkół dyrektorzy podzielali pogląd o zasadności zatrudniania w nich osób niesłyszących. Wskazywali np., że „(...) nauczyciel z uszkodzonym słuchem: dobrze rozumie sytuację ucznia niesłyszącego (...), może być znakomitym wzorcem naturalnego języka migowego i wzorem osobowym podnoszącym poziom aspiracji edukacyjnych uczniów niesłyszących; współpraca głuchych i słabosłyszących w jednej klasie, szkole, grupie wychowawczej może być również bardzo cennym wychowawczo wzorcem integracji, partnerstwa i współpracy osób

niepełnosprawnych z pełnosprawnymi, zaprzeczającym teorii wykluczenia społecznego oraz zawodowego”²⁹.

Ważne, aby głuchych pracowników szkół było jak najwięcej. Wskazuje się, że grupa uzyskuje wpływ na postawę i zachowania innych, gdy stanowi około 20% ogółu³⁰. Tylko w dwóch skontrolowanych szkołach pracowała taka liczba niesłyszących lub słabosłyszących nauczycieli i innych pracowników. W Instytucie Głuchoniemych w Warszawie, w latach 2019–2021, odsetek głuchych lub niedosłyszących pracowników pedagogicznych stanowił od 18,5 do 20,8%, a pozostałych pracowników od 27,9 do 29,8%. W Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych w Warszawie odsetek niesłyszących lub słabosłyszących nauczycieli w tym okresie wynosił 24%, a pozostałych pracowników pedagogicznych – od 21 do 31%. W pozostałych placówkach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu odsetek pracowników pedagogicznych i pozostałych niesłyszących lub słabosłyszących był niższy i wynosił od 1 do 11%, a w jednej szkole w ogóle ich nie było. Pracowników z niepełnosprawnością słuchu nie zatrudniano też w trzech (z pięciu) szkołach integracyjnych³¹.

Nieznajomość PJM przez nauczycieli

Konsekwencje nieznajomości języka migowego przez nauczycieli i jednoczesnego funkcjonowania w szkołach

²⁸ Zobacz: art. 24 ust. 4 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

²⁹ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 35.

³⁰ *Osoby Głuche w Polsce 2020. Wyzwania i rekomendacje. Raport Komisji Ekspertów ds. Osób Głuchych*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2020, s. 34.

³¹ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 34-36.

dla niesłyszących PJM i SJM ponoszą uczniowie i ich rodziny. W jednej ze skontrolowanych placówek głusi rodzice i uczeń posługujący się PJM mieli trudności w komunikowaniu się ze szkołą³². Problemy te rodzina wielokrotnie zgłaszała dyrektorowi i nauczycielom, kuratorium oświaty, organowi prowadzącemu, a nawet Ministrowi Edukacji i Rzecznikowi Praw Obywatelskich. Według rodziców ucznia, trudności miały występować w ich komunikowaniu się z dyrekcją, nauczycielami i innymi pracownikami szkoły, np. w sekretariacie czy w kuchni przy zakupie obiadów. Z kolei uczeń nie zawsze mógł komunikować się z nauczycielami. Zdaniem rodziców, nauczyciele w czasie lekcji „często używają (...) tylko mowy werbalnej” lub SJM, a ich syn uczył się w czteroosobowym oddziale, w którym trzech uczniów było osobami słyszącymi. Wobec nieznajomości PJM przez większość nauczycieli, dyrektor szkoły – co trzeba jeszcze raz podkreślić – dla dzieci niesłyszących, podjęła próbę zatrudnienia tłumacza PJM, który zapewniłby komunikowanie się ucznia z nauczycielami w czasie zajęć w szkole. To tak, jakby w placówce ogólnodostępnej historii lub geografii uczył nauczyciel nieznający języka polskiego, a lekcje musiałyby być tłumaczone na język zrozumiały dla uczniów. Ostatecznie nie zatrudniono tłumacza, a rodzice głuchego ucznia, ze względu na niezapewnienie mu możliwości nauki w PJM, przenieśli dziecko do innej szkoły, w której uczniowie uczyli się w tym języku. Placówka

była jednak oddalona od domu rodzinnego ucznia o ponad 300 km. To kolejny dowód na niewywiązanie się państwa ze zobowiązania wynikającego z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. W tym wypadku mowa o prawie do nauki w społeczności, w której żyje niesłyszący uczeń³³.

Przedstawiony przypadek jest jedynym potwierdzonym dokumentami, do których w toku badania zdołali dotrzeć prowadzący kontrolę. Takich sytuacji niewątpliwie jest więcej. Niestety, bardzo często rodziny uczniów obawiają się konsekwencji oficjalnego zgłoszenia problemów w komunikowaniu się ze szkołą. Z różnych względów, najpewniej z powodu możliwości zachowania anonimowości, takie problemy zgłaszane są częściej dziennikarzom niż organowi prowadzącemu, kuratorowi czy wreszcie samej szkole. W przywołanej już wcześniej „Głuszy” Anna Goc pisze: „Na rozmowę zgadza się sześcioro rodziców, których dzieci uczą się w poznańskiej szkole, ale chcą rozmawiać jedynie anonimowo. Boją się, że ich zaangażowanie w sprawę odbije się na dzieciach. Nie mogą sobie pozwolić na zmianę placówki, bo inne szkoły dla głuchych są daleko, a to wiązałoby się z koniecznością oddania dziecka do internatu. Ich dzieci są słabosłyszące albo zupełnie głuche. Mają implanty i aparaty słuchowe. Wszystkie posługują się PJM. Największym problemem jest to, że większość nauczycieli nie zna PJM. – Nasze dzieci nie rozumieją lekcji. To tak, jakby w polskich szkołach uczyli ludzie mówiący po japońsku. Odkryliśmy to teraz,

³² Tamże, s. 31-33.

³³ Zobacz: art. 24 ust. 2 lit. b Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

w czasie pandemii. Widzimy na ekranach nauczycieli, którzy mówią do naszych dzieci. Pytają je przez kamerkę: 'Marek, słyszysz mnie?'. Zobaczyłam, że pani mówi do mojego głuchego syna, byłam zdziwiona. Dlaczego ona to robi? Przecież on nic nie słyszy. Codziennie siadam na krześle obok biurka syna i tłumaczę mu lekcje. Kiedy okazało się, że jest głuchy, nauczyliśmy się z mężem PJM. Ale nie jesteśmy ekspertami w dziedzinie biologii, chemii czy fizyki. Wielu rzeczy nie potrafimy wyjaśnić. Dobrze jest tylko na lekcji polskiego, bo pani świetnie miga w PJM, i na historii, bo miga całkiem niezle. (...) To nas bardzo irytuje, że osoby, które zdecydowały się pracować w szkole dla głuchych, nie zadają sobie trudu, żeby się nauczyć jedyne go języka, w którym nasze dzieci potrafią się komunikować"³⁴.

Do pracy z uczniami komunikującymi się w języku migowym nie są przygotowane szkoły integracyjne i szkoły z takimi oddziałami³⁵. W skontrolowanych szkołach integracyjnych nie było ucznia, który znałby język migowy. Uczyły się w nich dzieci i młodzież, które komunikowały się w języku polskim, korzystające z aparatów słuchowych lub implantów. Przyczyną takiego stanu nie była niechęć niesłyszących uczniów do nauki w tego typu placówkach, a nieprzygotowanie tych szkół do pracy z uczniami posługującymi się językiem migowym. Znajomość PJM

zadeklarowało tam jedynie 14,5% kadry, a SJM 40,8%³⁶. W szkołach do których skierowano ankietę, znajomość PJM deklarowało jedynie 4,6%, a SJM 1,5% kadry pedagogicznej³⁷. Potwierdzają to również słowa dyrektor szkoły, według której do oddziału integracyjnego byli kierowani uczniowie z wadami słuchu, podczas badań w poradni psychologiczno-pedagogicznej wykazujący się poziomem wysyłania i odbierania komunikatów pozwalających sądzić, że będą mieli szanse optymalnego rozwoju w klasach integracyjnych, bez konieczności posługiwania się językiem migowym lub innymi formami komunikacji alternatywnej. Zdaniem dyrektor „w klasie integracyjnej nauczyciel wspomagający obejmuje swoim wsparciem uczniów z różnymi niepełnosprawnościami i niemożliwe jest, aby jego działania były skierowane tylko do ucznia z niepełnosprawnością słuchu, wymagającego tłumaczenia lekcji prowadzonych przez nauczycieli przedmiotów na język migowy. W związku z tym nie przyjmuje się do szkoły uczniów wymagających komunikacji za jego pomocą, nie ma też możliwości nauki języka migowego"³⁸. Dzieje się tak, mimo że w myśl ratyfikowanej przez Polskę Konwencji osobom niepełnosprawnym, w tym głuchym, należy zapewnić możliwość korzystania z włączającego, bezpłatnego nauczania obowiązkowego wysokiej jakości na poziomie

³⁴ A. Goc: *Głusza...*, op.cit., s. 1329-1335.

³⁵ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 34.

³⁶ Tamże, s. 29.

³⁷ Tamże, s. 13.

³⁸ Jw., s. 34.

podstawowym i średnim, na zasadzie równości z innymi osobami³⁹.

Niedostosowana podstawa programowa

Podstawa programowa w szkołach jest taka sama dla wszystkich uczniów: słyszących, słabosłyszących oraz głuchych i nie uwzględnia specyficznych potrzeb dzieci i młodzieży wynikających z niepełnosprawności słuchu. Zabrakło w niej na przykład przedmiotu polski język migowy. Przepisy prawa oświatowego nie określają też, czy uczniowie mają uczyć się PJM czy SJM, a ich nieobowiązkowa nauka odbywa się w ramach zajęć dodatkowych lub rewalidacyjnych. Bywa, że o tym, czy dziecko uczy się PJM, czy SJM decydują możliwości organizacyjne szkoły i umiejętności nauczycieli, a nie faktyczne potrzeby uczniów. Taki stan, który można określić deprecjacją języka społeczności osób głuchych ma miejsce, mimo że Polska zobowiązała się do ułatwienia im nauki języka migowego i popierania tożsamości językowej oraz zapewnienia, że edukacja, a w szczególności edukacja głuchych dzieci, będzie prowadzona w najodpowiedniejszych dla nich językach⁴⁰.

W podstawie programowej nie uwzględniono też języka polskiego dla głuchych. Na taką potrzebę wskazują oni sami. Chcą

poznawać język ojczysty uważając, że jego znajomość będzie pomocna w codziennym funkcjonowaniu. Nauka polskiego powinna się jednak odbywać w formie dla nich dostępnej i z uwzględnieniem możliwości niesłyszących osób.

Brak odpowiednich podręczników

Na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji⁴¹ można znaleźć informację o udostępnionych do pobrania adaptacjach podręczników szkolnych i książek pomocniczych dostosowanych m.in. do potrzeb uczniów niesłyszących⁴². Kiedy NIK prowadziła kontrolę, szkołom zaproponowano zaadaptowane podręczniki do klas I–III szkoły podstawowej (I etap edukacyjny)⁴³. W żadnej ze skontrolowanych placówek pedagogicy i uczniowie jednak z nich nie korzystali. W ocenie dyrektorów szkół i nauczycieli pracujących z niesłyszącymi uczniami udostępnione przez Ministerstwo Edukacji i Nauki materiały nie były odpowiednio przygotowane do potrzeb uczniów komunikujących się w polskim języku migowym. Ich zdaniem były to „podręczniki i materiały edukacyjne (...) przetłumaczone na piktogramy, które nie są sposobem porozumiewania się osób niesłyszących”, a „samo dołączenie nagrań poszczególnych słów, wyrazów w PJM nie jest wystarczającym komunikatem”.

³⁹ Zob. art. 24 ust. 2 lit. b Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

⁴⁰ Zob. art. 24 ust. 3 lit. b i c Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

⁴¹ Ośrodek Rozwoju Edukacji jest publiczną placówką doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, prowadzoną przez Ministra Edukacji i Nauki. Zajmuje się realizacją działań na rzecz doskonalenia systemu oświaty i podnoszenia jakości edukacji zgodnie z polityką oświatową państwa w obszarze kształcenia ogólnego i wychowania. Zobacz: <<https://www.ore.edu.pl/o-nas/>> (dostęp 16.1.2023).

⁴² Zobacz: <<https://adaptacje.ore.edu.pl/index.php>> (dostęp 16.1.2023).

⁴³ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 15.

Do pracy z uczniami wykorzystywano samodzielnie przygotowane materiały i pomoce dydaktyczne opracowane z wykorzystaniem materiałów i nagrań dostępnych w Internecie oraz wybranych udostępnionych przez Ministerstwo⁴⁴. Jeszcze w toku kontroli NIK zapytała Ministra Edukacji i Nauki o plany odnośnie do adaptacji i przekazania podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niesłyszących z II i III etapu edukacyjnego. Te, według Ministra, mają być stopniowo udostępniane szkołom w Systemie Informacji Oświatowej⁴⁵, w strefie dla zalogowanych użytkowników⁴⁶.

Nieskuteczna edukacja

Jednym ze wskaźników skuteczności nauczania są zewnętrzne oceny sprawdzianu lub egzaminu. Dostarczają wielu istotnych danych nie tylko konkretnej szkole i uczniowi, ale także całemu systemowi oświaty, gdyż ich analiza pozwala odpowiedzieć na pytania, w jakiej mierze szkoły wywiązują się ze zobowiązań wobec państwa i na ile skuteczny jest ich proces dydaktyczny⁴⁷.

Zgromadzone w toku kontroli dane o wynikach egzaminów: ósmoklasisty, maturalnego i zawodowych, do których przystąpili niesłyszący i słabosłyszący uczniowie

jednoznacznie pokazały, że uzyskują oni gorsze oceny od słyszących rówieśników⁴⁸. I tak np., średni wynik egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego uczniów szkół dla niesłyszących i słabosłyszących to 22%, z matematyki – 18,3%, a z języka obcego – 40% (dla wszystkich szkół w kraju to odpowiednio: 60,7%, 46% i 59,7%). Średnie wyniki egzaminów maturalnych uczniów skontrolowanych szkół dla niesłyszących i słabosłyszących, to na poziomie podstawowym z języka polskiego 30,2%, z matematyki – 28,6%, a z języka obcego – 43,5% (uśrednione wyniki uczniów wszystkich szkół w kraju to odpowiednio: 53%, 55% i 73%). Analogicznie, niesłyszący i słabosłyszący uczniowie wypadali gorzej na egzaminach zawodowych, uzyskując z pisemnej części 47,5%, wobec 87,3% otrzymanych przez pozostałych w kraju. Świadectwo potwierdzające kwalifikacje w zawodzie uzyskało 29,4% uczniów skontrolowanych szkół dla niesłyszących i słabosłyszących, w sytuacji gdy wskaźnik ogólnopolski wyniósł 76,1%.

Na niezadowolające wyniki egzaminów niesłyszących i słabosłyszących uczniów, poza ich umiejętnościami i zaangażowaniem w naukę, istotnie wpływały zasady zdawania egzaminów zewnętrznych, a w istocie ich niedostosowanie

⁴⁴ Tamże, s. 33.

⁴⁵ W odpowiedzi Ministra Edukacji i Nauki, przekazanej NIK 12.4.2022, udostępnione zostały podręczniki do klas: IV (historia, matematyka, język polski, przyroda), V (biologia, geografia, historia, matematyka, język polski), VI (biologia, geografia, historia, matematyka, język polski), VII (biologia, chemia, fizyka, geografia, historia, matematyka, język polski), VIII (biologia, chemia, fizyka, geografia, historia, matematyka, język polski, wiedza o społeczeństwie).

⁴⁶ Informacja o wynikach kontroli NIK..., s. 33-34.

⁴⁷ J. Misztal: *Analiza wyników egzaminów zewnętrznych jako warunek jakościowego rozwoju ucznia, nauczyciela i szkoły, Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

⁴⁸ Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 15-17, 42-46.

do kompetencji językowych osób z niepełnosprawnością słuchu. Największym problemem, jak wskazywali ich nauczyciele, jest złożona konstrukcja językowa poleceń i zadań egzaminacyjnych, w których często używa się skomplikowanych, abstrakcyjnych sformułowań i pojęć niezrozumiałych dla niesłyszących uczniów. Dodatkowo, na egzaminie zewnętrznym nie jest dopuszczalne tłumaczenie na język migowy treści poleceń i tekstów zawartych w arkuszach egzaminacyjnych. Obecność surdopedagoga lub tłumacza języka migowego zapewnia się, jeżeli jest to niezbędne do uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych, a w języku migowym możliwe jest wyłącznie zdawanie części ustnej egzaminu maturalnego z języka polskiego. Obecny na egzaminie surdopedagog może wytłumaczyć w języku migowym tylko instrukcję, nie wolno mu tłumaczyć ani poleceń, ani treści zadań⁴⁹.

W tym kontekście warto przywołać wyniki praktycznej części egzaminów zawodowych, z których niesłyszący i słabosłyszący uczniowie skontrolowanych szkół uzyskali lepszy średni wynik (82%) niż uczniowie szkół w kraju (78%)⁵⁰. W tej części egzaminu, polegającej na wykonaniu konkretnego zadania, zdający musi wykazać się praktycznymi umiejętnościami, co jest możliwe bez bardzo dobrej znajomości języka polskiego. Potwierdza to,

że stworzenie odpowiednich warunków udziału w egzaminach zewnętrznych, w tym również umożliwienie zdawania każdego egzaminu w języku migowym, da niesłyszącym uczniom możliwość wykazania się posiadaną wiedzą.

Strony internetowe szkół bez PJM

Zaskakujące okazały się wyniki przeglądu stron internetowych szkół, zwłaszcza tych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Wydawać by się mogło, że powinny zadbać o dostępność informacji dla osób niesłyszących, posługujących się językiem migowym. Tymczasem na stronach internetowych większości skontrolowanych szkół nie zamieszczono żadnych informacji o działalności placówki, choćby podstawowych o możliwości kontaktu ze szkołą w polskim języku migowym. Działo się tak, mimo że od 20 września 2019 r. wszystkie podmioty publiczne mają obowiązek zapewnienia na stronie www informacji o zakresie ich działalności w postaci nagrania treści w polskim języku migowym⁵¹.

Konieczne zmiany w systemie

Przedstawione problemy nie wyczerpują wszystkich zagadnień objętych badaniem NIK. Są natomiast kluczowe, aby zapewnić niesłyszącym takie same warunki kształcenia, jak słyszącym uczniom. Ustalenia kontroli nie pozostawiają wątpliwości – bez wprowadzenia zmian w przepisach

⁴⁹ Tamże, s. 42-43, 45, 46.

⁵⁰ Jw., s. 17, 46.

⁵¹ Zob. art. 6 pkt 3 lit. c w zw. z art. 73 ustawy z 19.7.2019 o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. z 2022 r. poz. 2240).

regulujących zasady i warunki edukacji uczniów z niepełnosprawnością słuchu, w szczególności tych posługujących się polskim językiem migowym, nadal będą oni dyskryminowani w dostępie do edukacji odpowiedniej do ich potrzeb. Dlatego NIK wniosła do Ministra Edukacji i Nauki o⁵²:

- zainicjowanie prac nad wprowadzeniem do systemu prawnego, w obszarach regulujących edukację dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, rozwiązań dostosowujących system edukacji do potrzeb niesłyszących i słabosłyszących uczniów, takich jak:

- stworzenie podstawy programowej do kształcenia dwujęzycznego głuchych uczniów, z wyodrębnieniem przedmiotów język migowy i język polski dla głuchych;
- wprowadzenie obowiązku znajomości języka migowego przez kadre pedagogiczną szkół biorącą udział w kształceniu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, wraz z określeniem minimalnego, jednolitego standardu poziomu kompetencji językowych pozwalających na komunikowanie się i pracę z niesłyszącymi uczniami;

- udostępnienie szkołom podręczników przetłumaczonych na polski język migowy oraz dostosowanych do potrzeb osób niesłyszących, przeznaczonych dla uczniów na wszystkich etapach edukacji;

- zainicjowanie konsultacji i prac z udziałem środowisk osób z niepełnosprawnością słuchu, środowisk akademickich i przedstawicieli szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów nad:

- dalszym dostosowaniem treści poleceń i zadań egzaminacyjnych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu, aby w pełni uwzględniały ich kompetencje językowe;

- wypracowaniem i wprowadzeniem systemowych rozwiązań, które zachęcą osoby z niepełnosprawnością słuchu do podejmowania pracy z niesłyszącymi i słabosłyszącymi uczniami;

- uznaniem polskiego języka migowego za obowiązujący w edukacji niesłyszących i słabosłyszących uczniów.

Minister Edukacji i Nauki, zajmując stanowisko do Informacji o wynikach kontroli NIK, za niezasadne uznał m.in. wnioski o: wprowadzenie obowiązku znajomości języka migowego przez kadre pedagogiczną biorącą udział w kształceniu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu; udostępnienie podręczników dostosowanych do potrzeb niesłyszących dla uczniów wszystkich etapów edukacyjnych; zainicjowanie prac nad dalszym dostosowaniem treści poleceń i zadań egzaminacyjnych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu, tak by w pełni uwzględniały ich kompetencje językowe. Według Ministra, obowiązujące rozwiązania prawne i organizacyjne regulujące powyższe zagadnienia były wystarczające do zapewnienia niesłyszącym uczniom odpowiednich warunków nauki. Jednocześnie zadeklarował podjęcie prac nad wprowadzeniem nowych, które poprawią dostosowanie systemu edukacji do potrzeb osób z niepełnosprawnością słuchu⁵³. Prezes NIK,

⁵² Informacja o wynikach kontroli NIK..., op.cit., s. 25-26.

⁵³ Tamże, s. 67-82.

w opinii do stanowiska Ministra Edukacji i Nauki, podtrzymał zasadność wszystkich wniosków sformułowanych w Informacji o wynikach kontroli⁵⁴.

Sposób realizacji wniosków pokontrolnych był przedmiotem dyskusji na posiedzeniu sejmowej Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży⁵⁵. Według reprezentującej Ministra Edukacji i Nauki sekretarz stanu, będącej Pełnomocnikiem rządu do spraw wspierania wychowawczej funkcji szkoły i placówki, edukacji włączającej oraz kształcenia zawodowego, po zakończeniu kontroli NIK Ministerstwo podjęło działania zmierzające do poprawy dostępności systemu edukacji dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Ma zostać doprecyzowany, jeśli chodzi o poziom znajomości języka migowego, standard kształcenia przygotowujący do wykonywania zawodu nauczyciela. Podjęto też prace nad wypracowaniem i wprowadzeniem modelu edukacji dwujęzycznej oraz udostępnieniem kolejnych podręczników odpowiednich dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Zadeklarowano podjęcie współpracy z Centralną Komisją Egzaminacyjną nad dalszym dostosowaniem treści i poleceń egzaminacyjnych do potrzeb i kompetencji językowych niesłyszących uczniów.

Poprawa dostępności usług publicznych

Słuszność rozwiązań, o których wprowadzenie wnioskowała NIK podkreślają sami głusi

oraz przedstawiciele organizacji wspierających osoby z niepełnosprawnością słuchu w codziennym funkcjonowaniu i działające na rzecz wyeliminowania z otoczenia barier ograniczających ich dostęp do dóbr, usług i udziału w życiu społecznym i publicznym. Po prezentacji wyników tej kontroli osoby niesłyszące, członkowie ich rodzin, tłumacze PJM i nauczyciele skierowali do Kancelarii Ministra Edukacji i Nauki oraz Kancelarii Prezesa Rady Ministrów pisma z poparciem dla wniosków sformułowanych po kontroli i skierowanych do Ministra Edukacji i Nauki. Takie samo stanowisko wyrazili przedstawiciele Polskiego Związku Głuchych i innych organizacji pozarządowych działających na rzecz środowiska osób niesłyszących i słabosłyszących oraz szkół dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu, uczestniczący w posiedzeniu sejmowej Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży rozpatrującej wyniki kontroli NIK.

Podobny wydzźwięk miało spotkanie zorganizowane w styczniu 2023 r., w czasie którego miałam możliwość zaprezentowania najważniejszych ustaleń Izby dotyczących edukacji głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży⁵⁶. Jego organizatorem był podmiot specjalizujący się w tłumaczeniach spotkań, rozmów i dokumentów na język migowy i działający na rzecz zapewnienia osobom ze szczególnymi potrzebami⁵⁷, zwłaszcza głuchym i słabosłyszącym, swobodnego dostępu do dóbr i usług oraz możliwości

⁵⁴ Tamże, s. 83-84.

⁵⁵ <<https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PosKomZrealizowane.xsp?komisja=ENM#160>> (dostęp 13.3.2023).

⁵⁶ Nagranie spotkania udostępniono pod adresem: <<https://www.youtube.com/watch?v=VssS3qj2LI4>>.

⁵⁷ Osoba ze szczególnymi potrzebami to taka, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować

udziału w życiu społecznym i publicznym. W spotkaniu nawiązano także do kontroli NIK z 2015 r. dotyczącej świadczenia usług publicznych osobom posługującym się językiem migowym⁵⁸. W ocenie prowadzącego spotkanie, zapoczątkowała ona ważne i oczekiwane przez niesłyszących zmiany, zarówno w prawie, jak i w postrzeganiu potrzeb takich osób. W ten sam sposób oceniono wnioski wynikające z kontroli dostępności przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych z 2018 r.⁵⁹

W tym wypadku w krajowych regulacjach prawnych zaczęto odwoływać się do zasady uniwersalnego projektowania produktów, środowiska, programów i usług, aby te uwzględniały potrzeby użytkowników ze szczególnymi potrzebami.

JOANNA KOZAK
doradca ekonomiczny,
Delegatura NIK w Poznaniu

---

dotatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami. W polskim prawie pojęcie „osoba ze szczególnymi potrzebami” pojawiło się wraz z wejściem w życie ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

⁵⁸ Informacja o wynikach kontroli NIK: *Świadczenie usług publicznych osobom posługującym się językiem migowym*, nr ewid. 29/2015/P/14/105/LPO.

⁵⁹ Informacja o wynikach kontroli NIK: *Dostępność przestrzeni publicznej dla osób starszych i niepełnosprawnych*, nr ewid. 111/2018/P/17/094/LPO. Tę kontrolę, podobnie jak wymienioną wyżej dotyczącą edukacji uczniów z niepełnosprawnością słuchu, przygotowała i koordynowała poznańska delegatura NIK.

Słowa kluczowe: głusi, słabosłyszący, system edukacji, PJM, SJM, Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych

Bibliografia:

1. Goc A.: *Głusza*, wydawnictwo Dowody 2022.
2. Goc A., 2021, „nieslysze.edu.pl”, „Tygodnik Powszechny” nr 20 (3749).
3. Iwanicka B.: *Bariery i przykłady wsparcia w procesie edukacji w środowisku osób z wadami słuchu*, za: D. Ling: *The effects of hearing impairment*. Newsounds, Washington 1985.
4. Kowalski K.: *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, nr I/2013 (6), Biuro Planowania Dostępności.
5. Lehmann A.: *Zadanie dla Eryka: posłuchaj Mozarta*, „Gazeta Wyborcza” („Tygodnik Poznań”, str. 4-5), nr 157/2021.
6. Misztal J.: *Analiza wyników egzaminów zewnętrznych jako warunek jakościowego rozwoju ucznia, nauczyciela i szkoły, Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
7. *Osoby Głuche w Polsce 2020, Wyzwania i rekomendacje, Raport Komisji Ekspertów ds. Osób Głuchych*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2020.

8. Raport *Nie bądź głuchy na kulturę*, Kraków 2014.
9. *Równe szanse w dostępie do edukacji osób z niepełnosprawnościami, analiza i zalecenia, Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” nr 7/2012.
10. Szorc A.: *Edukacja kulturalna osób z niepełnosprawnością słuchu – od A do Z*, Komisja Europejska 2018.
11. Woźnicka E.: *Doświadczenie dorosłości osoby Głuchej w ujęciu jednostkowym i społecznym*, „Rocznik Andragogiczny” nr 27/2020.

ABSTRACT

Education of Students with Hearing Disabilities – System Reform Needed

In September 2021, there were 15,000 students with hearing disabilities in Polish schools. The vast majority (86%) of them were partially hearing-impaired persons, while over 2,000 persons were deaf. However, in the contemporary world the access to public services, especially education, should not be limited to such persons, not to mention that they should not be deprived of it at all. General and equal access to education is guaranteed in the Constitution of Poland, and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which Poland has ratified. It obliges to ensure education without discrimination, and based on equal opportunities, in a way that aims at full development of potential, dignity and self-esteem. The results of the NIK audit have shown that the state does not meet this obligation to deaf students, for whom the sign language is the first and the main means of communication.

Joanna Kozak, Economic Advisor, Regional Branch of NIK in Poznań

Key words: deaf, partly deaf, education system, PJM, SJM, Convention on the Rights of Persons with Disabilities